

Endonezya Açe'deki Cami Mimarisi ve Serambi Mekkah Adı Verilen Mihrab Nişleri

Araştırma
Makalesi
Research
Article

Ayşe YANIK

Doktora Öğrencisi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi, İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı
PhD Student, Marmara University, Faculty of Social Sciences, Department of Islamic History and Arts
İstanbul, Türkiye
ayseynk124@gmail.com orcid.org/0009-0006-0721-8514

Yazar
Author

Yanık, Ayşe. "Endonezya Açe'deki Cami Mimarisi ve Serambi Mekkah Adı Verilen Mihrab Nişleri". *Tevilat* 5/1 (Haziran 2024), 323-342.
doi.org/10.53352/tevilat.1484689

Atıf
Cite as

Received / Geliş Tarihi: 15.05.2024
Accepted / Kabul Tarihi: 16.06.2024

e-ISSN: 2757-654X
www.tevilat.com

İntihal / Plagiarism: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi. / This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software.

Telif Hakkı&Lisans/Copyright&License: Yazarlar dergide yayımlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmaları **CC BY-NC 4.0** lisansı altında yayımlanmaktadır. / Authors publishing with the journal retain the copyright to their work licensed under the **CC BY-NC 4.0**.

Yayıncı/Published by: Selçuk University Press

Bilgi
Info

Endonezya Açe'deki Cami Mimarisi ve Serambi Mekkah Adı Verilen Mihrab Nişleri

Endonezya'nın Sumatra Adası'nda yer alan Açe, özerk bir bölgedir. Bölgede ilk olarak Hindu ve Budist krallıklar yer alırken, ilk devlet Müslümanlar tarafından kurulmuştur. Hint Okyanusu'nun batısında yer alması, bölgeye çok fazla Müslüman tüccarın gelmesine sebep olmuştur. Hint ve Arap Müslümanlar aracılığıyla İslam'la tanışan bölgedeki yapılar, Arap, Hint ve yerel mimari unsurların bir arada kullanıldığı göstermektedir. Çalışmada Açe'deki cami mimarisinin incelenerek tanıtılması ve Serambi mekkah adı verilen mihrab nişlerinin ele alınması amaçlanmıştır. Makaleye konu olan camiler, buldukları bölgelerin önemli yapılarıdır. Camiler, sultanın halkla bir araya geldiği, eğitim faaliyetlerinin yürütüldüğü bir nevi medrese konumunda olup, aynı zamanda birçok sosyal faaliyetin gerçekleştiği merkezlerdir. Her bölgenin merkezi bir camisi bulunmakla birlikte, bunların en önemlisi Beytürrahman Camii'dir. Daha sonra inşa edilen camilerin genellikle ona benzediği görülmektedir. Mimari açıdan farklı kültürlerin etkisi altındaki yapıların tarihsel gelişimi ele alınmıştır. Çalışmanın asıl konusu ise *Serambi Mekkah* (Kâbe Kapısı) adı verilen Açe'de görülen mihrapların dikkat çekici şekilde Kâbe Kapısı şeklinde yapılmış olmalarıdır.

Özet

Anahtar Kelimeler: İslam Tarihi ve Sanatları, İslam Mimarisi, Endonezya, Açe, Cami, Mihrap.

Mosque Architecture and Mihrab Niches Called Serambi Mekkah in Aceh, Indonesia

Aceh, located on the island of Sumatra in Indonesia, is an autonomous region. While initially Hindu and Buddhist kingdoms were present, the first state in Aceh was established by Muslims. Its location on the west coast of the Indian Ocean led to a significant influx of Muslim traders to the region. Structures in the area that became acquainted with Islam through Indian and Arab Muslims exhibit a blend of Arab, Indian, and local architectural elements. This study focuses on the mosque architecture of the Aceh region in terms of Islamic architecture. The mosques discussed in the article are significant structures in their respective regions. Acting as centers where the sultan meets with the people, educational activities are conducted, resembling a sort of madrasa, while also serving as hubs for various social activities. Although each region has a central mosque, the most prominent one is the Beytürrahman Mosque. Subsequently built mosques often bear similarities to it. The historical development of structures influenced by different cultures is examined architecturally. The main focus of the study is the notable feature of mihrabs resembling the Kaaba Door, known as "Serambi Mekkah," found in Aceh.

Abstract

Keywords: Islamic History and Arts, Islamic Architecture, Indonesia, Aceh, Mosque, Mihrab.

Giriş

Açe'nin İslam'la tanışması erken dönemlere dayanmaktadır. Açe bölgesi, bulunduğu konum itibariyle deniz ticaretinin yoğun olduğu liman şehirlerine sahiptir. Bu sebeple İslamiyet, Hint Okyanusu'nun doğusunda Asya'daki adaların da en batısında yer alması sebebiyle deniz ticaret yoluyla ilk olarak Açe'ye ulaştığı bilinmektedir.¹ Ticari faaliyetlerin yoğunluğu, bu limanlara Müslüman tüccarların da gelmesini kolaylaştırmış ve böylece bölgenin İslam'la tanışmasını hızlandırmıştır. Bölgenin İslamlaşmasında özellikle Arabistan ve Hindistan'dan gelen Müslümanların katkısı büyüktür. Açe'nin İslamlaşması uzun bir süreçtir. Sahil bölgeleri, iç kesimlere kıyasla İslam'ı daha erken kabul etmişlerdir; bu arada, iç kesimlerin İslam'ı kabul etmeleri daha sonraki dönemlerde gerçekleşmiştir. Örneğin sahil bölgelerinde 9. ve 10. yüzyıllarda Müslüman şehir devletleri kurulurken, dağlık bölgelerde yaşayan Gayo etnik grubu gibi halklar, 17. yüzyılda Sultan İskender Muda döneminde İslam'la tanışmışlardır.²

İlk müstakil devletin Müslümanlar tarafından kurulduğu bilinmektedir. Bu devletin adı Samudera-Pasai olarak geçmektedir. Bu devlet, 1521 yılında Portekizliler tarafından yıkılmasının ardından Ali Mugayet Şah (ö. 1530), Portekizlilerle mücadelesi sonucunda Açe İslam Sultanlığını kurmuştur. Ancak Portekizlilerin saldırıları devam etmiştir. Bu sebeple Alaeddin Riayet Şah, Osmanlı hükümdarı Kanûnî Sultan Süleyman'dan yardım istemiştir. 1566 tarihli mektupta Açe Sultanı, Kanûnî Sultan Süleyman'a büyük bir saygı göstererek Kur'ân ve Hadislerden örneklerle Müslümanların kâfirlere karşı birbirine yardımcı olmalarının farz olduğunu belirtmiştir.³ Mektubun gönderildiği sırada Kanunî, Sigetvar seferindeydi; daha sonra II. Selim, Acelilerin taleplerine olumlu bir yanıt vererek yardım gemilerinin yanında Sultana yazılan bir

¹ Numan Kurtulmuş, "Açe", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1988), 1/330.

² Mehmet Özey, "Erken Dönemlerden Yakın Geçmişe Kadar Açe Âlimlerine Kısa Bir Bakış", *M. Ü. İlahiyat Dergisi*, 36 (2009/1), 238.

³ Razaülhak Şah, "Açi Padişahı Sultan Alâeddin'in Kanunî Sultan Süleyman'a Mektubu", *Tarih Araştırmaları Dergisi* 5/8 (01 Mayıs 1967), 373-409.

ferman ile orada okunacak bir hutbe sureti de göndermiştir.⁴ Osmanlı Devletinin Açe'ye bu tarihten önce de yardım gönderdiğine dair bir Portekizli'nin anı kayıtlarına rastlanılmıştır. Pinto adındaki bu Portekizliye göre, 1539 yılında Türkler Açe'de bulunmuş ve Açe Sultanına yardım etmişlerdir. Pinto'nun verdiği bilgilere göre 16. yüzyılın ilk yarısında Osmanlı-Açe ilişkileri hem ticari hem askeri boyutta gerçekleşmiştir.⁵

Hilafet merkezine bağlanan Açe, Portekizlerden sonra Hollanda saldırılarına maruz kalmıştır. 1595 yılında Sumatra adasına gelen Hollanda ticaret gemisi, burada bir şirket kurmuştur. Açe Sultanlığı, Osmanlı Devleti'yle aralarındaki bağılık sözleşmesini yenilemek için tekrar İstanbul'a elçi göndermiştir. Sultan Abdülmecid, Açe'yi Osmanlı topraklarının parçası olarak kabul eden bir tebaiyet fermanı vermiştir. Daha sonra bölgede bulunan diğer sultanlıklar, tebaiyet fermanı talebinde bulunsalar da Avrupalı devletlerin hakimiyetine girmeleri Osmanlı'nın tebaiyet belgesi vermesi durumunda siyasi anlaşmazlıkların çıkacağı gerekçesiyle reddedilmiştir.⁶

Sömürgeci Batılı ülkelerden olan Hollanda, Açe topraklarına karşı ilk işgalci saldırısını 1599'da gerçekleştirmiştir. Ancak Açe Müslümanları, bu saldırıyı etkisiz hale getirmiş ve uzun süre bağımsız yaşamışlardır. 1871 yılında İngiltere ve Hollanda arasında imzalanan Sumatra anlaşmasıyla Açe toprakları Hollanda'nın payına düşmüştür. Açe Sultanı, Açe'nin tamamen Osmanlı hakimiyeti altına alınmasını istemiştir. Osmanlı devleti bu taleplere karşılık olarak Açe Sultanlığını *eyalet-i mümtâze*⁷

⁴ Kurtulmuş, "Açe", 330.

⁵ Emine Dengeç, "XVI. Yüzyılda Osmanlı - Açe İlişkileri", *Turkish Studies* 5/1 (2010); Ferneao Mendes Pinto, *Travels of Mendes Pinto*, (İng. Çev. Rebecca D. Catz), London, 1989.

⁶ İlhami Yurdakul, "XIX. yüzyılda Osmanlı Açe İlişkileri Osmanlı Hilafetinin Güney Asya'da Dinî- Siyasî Nüfuzu", *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, 13 (2005), 31.

⁷ Eyalet-i mümtâze kavramı, Tanzimat sonrası literatüre girmiştir. İmtiyazlı eyaletler Osmanlı klasik döneminde de görülmekle beraber Tanzimat sonrasında bir ara formül olarak görülmüştür. Ayhan Ceylan, "Osmanlı Klasik Dönemi'nde Balkanlar'da Bir Eyâlet-î Mümtâze Örneği Olarak Cezâyir-î Seb'a-î Müctemia Cumhuri", *İ. Türk Hukuku Tarihi Kongre Bildirileri*, ts., 561.

statüsünde bir eyalet gördüğünü vurgulayan bir belge vermiştir.⁸ Hollanda'ya ihtar yazısı göndermiş ancak Hollanda, Osmanlı'nın arabuluculuğunu reddetmiştir. Bu işgal ve abluka 10 yılı doldurduğunda Açe Sultanı Davud Şah, bu defa II. Abdülhamid'e bir mektup göndererek yardım talebinde bulunmuştur. Ancak kayıtlarda II. Abdülhamid'in tepkisine dair bir belgeye ulaşılamamıştır.⁹ Ayrıca Osmanlı'nın yardımı, Açe halkı arasında destanlaşarak meşhur olmuş ve hikayelerle nesilden nesile aktarılmıştır.¹⁰

Açe ve Hollanda arasındaki savaş sömürge tarihinin en uzun ve sert harbi olarak kaydedilmiştir. Sömürge faaliyeti 1910 ile 1945 yılları arasında sürmüştür. Takım adalarının birleşmesiyle Endonezya devleti kurulmuştur. Endonezya yönetimine giren Açe halkı, bağımsızlıklarını kazanmak için yeniden bir mücadeleye girmişlerdir. 1956 yılında Endonezya içinde otonom bölge statüsü kazanmışlar ve 1976 yılında ay yıldızlı bayrakları ve merkezi Banda Açe olan bölgenin bağımsızlığını ilan etmişlerdir.¹¹

1. Açe'deki Camiler

1.1. Beytü'r-rahman Camii

Beytürrahman Camii ilk olarak 13. yüzyılda Sultan Alâeddin Mahmud Syah tarafından inşa ettirilmiştir. Sonraki dönemlerde yeni ilâvelerle sürekli genişletilmiştir. Yıllar içinde gördüğü tahribatlar sonucu 17. yüzyılda Sultan İskender Muda tarafından ikinci kez tekrar inşa edilmiştir. Beytürrahman Camii'ne ait en eski çizim 1637 yılında İngiliz Seyyah Peter Mundy'e aittir.¹² 1675-78 tarihlerinde Sultan Nurul Alam döneminde cami yıkılmış ve daha sonra halk tarafından yeniden inşa edilmiştir. Bu yapı da fazla

⁸ Yurdakul, "XIX. Yüzyılda Osmanlı Açe İlişkileri", 34; BOA, İ. HR., nr. 15586.

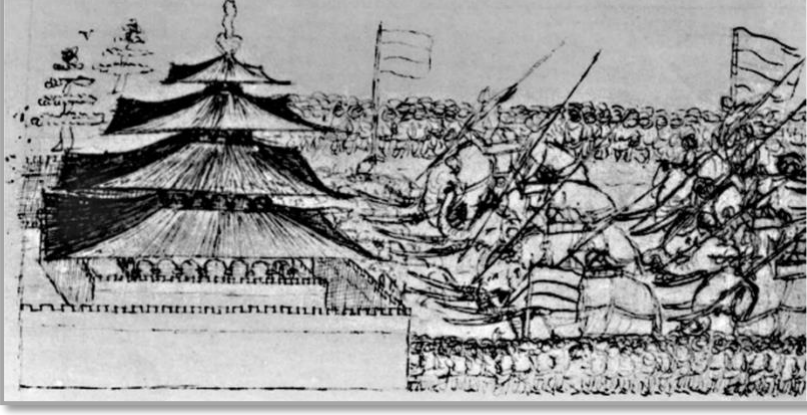
⁹ Yurdakul, "XIX. yüzyılda Osmanlı Açe İlişkileri", 37.

¹⁰ İ Hakkı Göksoy, "Malay-Endonezya Kaynaklarına Göre Türkler ve Osmanlı-Açe İlişkileri", *Tarih İncelemeleri Dergisi* 14/1 (01 Haziran 1999), 175-187.

¹¹ Yurdakul, "XIX. yüzyılda Osmanlı Açe İlişkileri", 40.

¹² İrham Walad Nasution, *İbadet Mekânı Tasarımında Kültürel Farklılıklar - Türkiye ve Endonezya'da Camilerin Karşılaştırmalı Olarak İncelenmesi* (Kocaeli: Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İç Mimarlık Anasanat Dalı, 2023), s. 160.

ayakta kalamamış, Hollanda tarafından yakılarak kullanılamaz hale getirilmiştir.¹³

Şekil 1: Caminin ilk haline dair Peter Mundy'e ait çizim¹⁴

Açe'nin Hollanda ile savaştığı 1873 yılında Hollanda tarafından yıkılan cami, tamamen değişikliğe uğrayarak Hollanda hükümeti tarafından yeniden yapılmıştır. Mimar Burins Darut, camiyi inşa ederken Java Adasından gelen mimarlara danışarak farklı bir tasarım ortaya koymuştur. Prizma çatı yerine camiye kubbe eklemiş, soğan biçimindeki kubbenin uçlarına demir top koymuştur.¹⁵ Burins Darut tarafından tasarlanan cami, 1936 yılında Hollandalı Vali A.P.H. van Aken tarafından genişletilerek sağ ve sol cephesine ikişer adet kubbe ilave edilmiştir. Avluda bulunan havuz ve caminin karşısındaki minare de daha sonraki ilavelerdir. 1958-68 yıllarında Açe Valisi Ali Hasjmi tarafından kubbeler beşe çıkarılmış ve bugünkü halini almıştır.¹⁶

¹³ Nasution, *İbadet Mekânı Tasarımında Kültürel Farklılıklar - Türkiye ve Endonezya'da Camilerin Karşılaştırmalı Olarak İncelenmesi*, 160.

¹⁴ Peter Mundy tarafından 1637 yılında çizilen bu resim, Kurban Bayramı kutlama alayının tasviridir. Beyturrahman Camii'nin önünde fil üstünde Sultan İskender Muda ve beraberinde fillerden oluşan alay. Anthony Reid, *Menuju Sejarah Sumatra Antara Indonesia dan Dunia*, Jakarta: Yayasan Pustaka Obor Indonesia, 2011, 118.

¹⁵ Nasution, *İbadet Mekânı Tasarımında Kültürel Farklılıklar - Türkiye ve Endonezya'da Camilerin Karşılaştırmalı Olarak İncelenmesi*, 159.

¹⁶ Nasution, *İbadet Mekânı Tasarımında Kültürel Farklılıklar - Türkiye ve Endonezya'da Camilerin Karşılaştırmalı Olarak İncelenmesi*, 167.

Şekil 2: 1882-1908 yılına ait fotoğrafı¹⁷

Mimarî açıdan Moğol, Hint, İslâm ve Avrupa sentezi olan bu cami, farklı dönemlerde savaşlar sebebiyle yakılıp yıkılmış, tekrar yenilenmiş ve restore edilmiştir. 2004 tsunami felâketi sırasında Banda Açe'de birçok bina yerle bir olurken, dalgalar tarafından sürüklenirken, ayakta kalan az sayıdaki yapıdan biri olmuştur.

Şekil 3: Beytürrahman Camii iç mekân.¹⁸

¹⁷ Nasution, *İbadet Mekânı Tasarımında Kültürel Farklılıklar - Türkiye ve Endonezya'da Camilerin Karşılaştırmalı Olarak İncelenmesi*, 159.

¹⁸ Ayşe Yanık, 2019.

Şekil 4: Beytürrrahman Camii'nin mihrab ve minberi. ¹⁹

Cami, çok destekli ve üzeri dışta kubbeli olup içte düz örtülüdür. Üçü ön, ikisi sol, ikisi de sağ cephede olmak üzere toplamda yedi kubbesi ve beş minaresi bulunmaktadır. Yedi adet de giriş kapısına sahiptir. Üst örtü, sütunları birbirine bağlayan at nalı kemerlerle taşınmaktadır. Kemerlerde alçı süslemeler, bitkisel kompozisyonlar halinde görülmektedir. Mihrap, iki sütunun taşıdığı bir kemer düzenlemesi içinde niş şeklinde yer almaktadır. Nişin içerisinde dizilmiş tuğlalar ve orta kısımda yer alan altın sarısı kapısıyla mihrap tasarımının Kâbe kapısı şeklinde olduğu görülmektedir. Bunun yanında minber ve vaaz kürsüsü birbirine bitişik bir düzenlemeye sahiptir. Minber, üç basamaklı olarak vaaz kürsüsüne eklenmiştir.

Cami büyük bir avluya sahiptir. Avlu tamamen mermerle kaplanmış hemen caminin giriş kapısı önünde büyük bir havuz yer almaktadır. Ayrıca avluda Mescid-i Nebevi'nin avlusundaki gibi şemsiyeler bulunmaktadır.

¹⁹Nasution, *İbadet Mekânı Tasarımında Kültürel Farklılıklar - Türkiye ve Endonezya'da Camilerin Karşılaştırmalı Olarak İncelenmesi*, 163.

Şekil 5: Beytürrahman Camii avlusu²⁰

1.2. Makam Tengku Di Anjong Camii

Bu cami Açe'nin en eski camilerinden biri olarak bilinmektedir. 1769 yılında Yemen'den Açe'ye İslam'ı yaymak için gelen Seyid Ebubekir b. Hüseyin adındaki alim tarafından yaptırıldığı düşünülmektedir.²¹

Cami, Ajong bölgesinde bulunduğu için *Ajong'taki Âlim* adını almaktadır. *Tengku* kelimesi, Endonezya dilinde hoca veya âlim anlamına gelmektedir. Bu âlimin mezarı da bu camide bulunmaktadır. Hollandalılar, Endonezya'yı işgal ettiklerinde bu camiyi direniş merkezi gördükleri için yakmışlardır. 1873 yılında Hollanda'nın geri çekilmesiyle birlikte cami tekrar faal hale gelmiş, birkaç kez yeniden inşa edilmiştir. En son olarak, 2004 yılında yaşanan tsunami felaketiyle zarar gören cami, halkın katkılarıyla eski mimari tarza sadık kalınarak yeniden inşa edilmiştir. Cami üç katlı olarak tasarlanmış ve üzeri prizma çatıyla kapatılmıştır.

²⁰ Yanık, 2019.

²¹ Özay, "Erken Dönemlerden Yakın Geçmişe Kadar Açe Alimlerine Kısa Bir Bakış", 253.

Şekil 6: Tengku Di Anjong Camii²²

332

Tevilat 5/1 (2024)

1.3. Masjid Agung Babussalam

Cami, 1970 yılında Sabang adasında inşa edilmiştir. Modern bir tasarıma sahip olan Cami, enlemesine dikdörtgen planlı olup orta bölüm sekiz adet sütun tarafından taşınan bir kubbe ile örtülmüştür. Yanlarda kalan kısımlar ise düz örtü ile kapatılmıştır. Kubbede gökyüzü resmi yer almaktadır. Yapıya üç adet yan yana kapılardan girilmektedir. Caminin dört köşesinde ise kare gövdeli ve dışa taşkın şekilde dört adet minare yer almaktadır.

²² Yanık, 2019.

Şekil 7: Agung Babussalam Camii dışarıdan görünüm²³

Şekil 8: Agung Babussalam Camii kubbeli bölüm²⁴

²³ Anugerahkubah, "Masjid Agung Babussalam" (Erişim 24 Mayıs 2024).

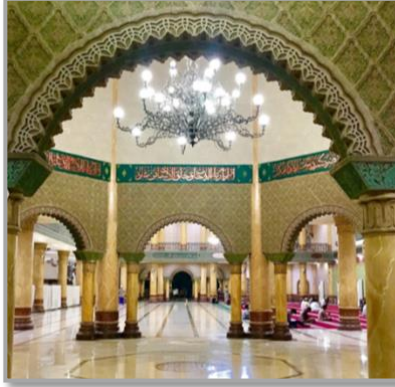
²⁴ Anugerahkubah, "Masjid Agung Babussalam" (Erişim 24 Mayıs 2024).

1.4. Baitul Makmur Camii

1980'li yıllarda inşa edilen bu cami, Arap, Hint ve Açe mimari tarzlarının sentezini yansıtmaktadır. Oldukça farklı bir planı olan bu yapıda, üst örtüde üç adet büyük kubbe ve dört adet küçük kubbe kullanılmıştır. Bu kubbelerin hepsi soğan kubbe şeklindedir. Kare planlı orta mekânın üzeri ise hafifçe yükseltilmiş düz örtü ile kapatılmıştır. Camiye giriş, silindir şeklinde ve dışa taşkın olup üzeri soğan kubbeye örtülü bölümden sağlanır. Mihrap duvarının iki köşesinde ise iki minare bulunmaktadır. Mimari açıdan Beytürrahman Camii'ne benzediği görülmektedir.

Şekil 9: Baitul Makmur Camii yukarıdan görünüşü²⁵

Şekil 10: Baitul Makmur Camii içeriden görünüşü²⁶

²⁵ Repuclika, "Masjid Agung Baitul Makmur Aceh Barat" (Erişim 24 Mayıs 2024).

²⁶ Ayşe Yanık, 2019.

Cami, mimari bakımdan Beytürrahman Camii'ne oldukça benzemekle beraber mihrab düzenlemesinde farklılık görülmektedir. Baitul Makmur Camii'nin mihrabının at nalı kemerli ve derin bir nişe sahip olmasıyla Endülüs mimarisi etkisi görülmektedir.

Şekil 11: Baitul Makmur Camii Mihrabı.²⁷

1.5. Keuchik Leumik Camii

Banda Açe'de 2019 yılında inşa edilen bu cami, dikdörtgen bir plana sahiptir. Caminin orta mekânı, sütunlar tarafından taşınan ana kubbe ile örtülmüştür. Köşelerde ise dört adet küçük kubbe yer alır. İki şerefeli bir minaresi vardır. Yapıya, dört sütunun taşıdığı üç kemerli bir sundurmadan girilir. Sütun başlıklarında altın rengi kullanılmıştır.

²⁷ Dünya Masjid, "Masjid Baitul Makmur" (Erişim 14 Haizran 2024).

Şekil 12: Keuchik Leumik Camii yukarıdan görünüşü²⁸

Mimari bakımdan Beytürrahman Camii ile farklı olsalar da mihrap düzenlemesi benzetmektedir. Mihrabı tıpkı Beytürrahman Camii'ndeki gibi Kâbe Kapısı şeklinde yapılmıştır. Üç tarafı ayet kuşağıyla kaplı olan sivri kemerli hücre, dikdörtgen bir niş içinde yer almaktadır. Ayet kuşağında Ayete'l-kürsi celî sülüs hatla yazılmıştır. Beytürrahman Camii'ndeki tuğla örgü bezeme burada görülmemektedir. Mihrabın sağında ve solunda İsm-i Celâl ile İsm-i Nebi yazıları bulunmaktadır. Bunların çevresi yeşil zemin üzerine altın sarısı yıldızlarla bezenmiştir.

Şekil 13: Keuchik Leumik Camii iç mekân²⁹

²⁸ Hibur, "Masjid Harun Keuchik Leumik Ikon Religi Baru Aceh" (16.01.2024).

²⁹ Acehtrend, "Keuchik Leumik Camii" (Erişim 24 Mayıs 2024).

Dikdörtgen bir hücre şeklinde olan mihrabın içinde sağ ve solda kapıların yer aldığı görülmektedir. Buralardan yanlardaki odalara girilmektedir. Sağ ve sol duvarlar beyaz renkte olup kible yönündeki cephe, Kabe Kapısı şeklinde tasarlanmıştır.

Şekil 14: Keuchik Leumik Camii mihrabı³⁰

2. Açe'ye Verilen Serambi Mekkah Adı ve Kâbe Kapısı Şeklinde Olan Mihraplar

Açe, Asya'da İslam'ın yayılması açısından önemli bir konuma sahiptir. Hint Okyanusu'nun en batısında bulunması ve Asya kıtasında Mekke'ye en yakın konumda olması nedeniyle Açe'ye Serambi Mekkah yani Mekke Kapısı adı verilmiştir. Ancak bu adı almasının sebebi sadece coğrafi konumuyla sınırlı değildir. Açe'de hem İslam eğitim kurumlarının bulunması hem de buraya eğitim

³⁰ Visitbandaaceh, "Masjid keuchik leumik lamseupeung kota banda aceh" (16.01.2024)

görmeye gelen ve buradan Güneydoğu Asya'nın farklı bölgelerine giden âlimlerin olması, bölgenin önemli bir İslam merkezi olmasını sağlamıştır.³¹

Bölgede bulunan camilerin mimari açıdan Arap, Hint ve Asya mimari özelliklerini taşıdığı görülmektedir. Ancak mihraplar incelendiğinde farklı coğrafyalarda rastlanılmayan bir düzenlemeyle karşılaşılmaktadır. Açe'de bulun Beytürrahman Camii ve Keuchik Leumik Camii'nin mihrapları Kâbe Kapısı şeklinde bir tasarıma sahiptir.

Kâbe, Hz. İbrahim tarafından inşa edildiğinde kapı yeri boş bırakılmıştır. İlk kapıyı kimin yaptığı bilinmemektedir. Abdullah b. Zübeyr tarafından yenilediğinde çift kanatlı bir kapı takılmıştır. Halife I. Velid bu kapıyı altın levhalarla kaplatmıştır. Daha sonra birçok defa yenilenmiştir.³² 280 kg saf altından imal edilmiş kapının çevreleri ahşaptan imal edilmiş ve üzeri de altın plakalarla kaplanmıştır. Kapının üzerinde İsm-i Celâl, İsm-i Nebi ve çeşitli ayetler yazmaktadır.

Beytürrahman Camii'ndeki mihrap Kâbe Kapısı düzeninde yapılmıştır. İki sütunun taşıdığı bir kemer düzenlemesi içinde niş hücresi yer alır. Mihrap nişi, hücre şeklinde olup üzeri yarım kubbe ile çevrelenmiştir. Mihrabın ortasında metal ve altın renkli bir kapı bulunmaktadır. Bu kapı zeminden yüksek tutulmuştur. Kapıda çeşitli ayetler, İsm-i Celâl ve İsm-i Nebi yazıları bulunmaktadır. Kapının kenarları, Kâbe duvarı gibi siyah tuğla örgülüdür. Yarım kubbe yine metal plakalarla kaplanmıştır. Hücrenin sağında ve solunda kapılar bulunur. Bu kapılardan yanlardaki odalara geçilir.

Keuchik Leumik Camii'nde ise mihrap, dikdörtgen bir niş içinde yer almaktadır. Dikdörtgen çerçevede ayet kuşağı mihrabın üç tarafını dolaşmaktadır. Mihrap hücresinin iki cephesi beyaz renkte olup ortadaki cephede metal altın renkli bir kapı bulunmaktadır. Bu kapı da yine Kâbe kapısı gibi İsm-i Celâl, İsm-i

³¹ Mehmet Özay, "Açe'de Bir Türk Alimi: Baba Davud", *M.Ü İlahiyat Fakültesi Dergisi* 33 (2007), 172.

³² Sadettin Ünal, "Kâbe", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2001), 24/17.

Nebi ve çeşitli ayetlerin yazıldığı görülmektedir. Altın kapı yine zeminden yüksek tutulmuştur.

Kâbe Kapısı şeklindeki mihrab yapımı, Açe'nin bölgedeki konumu ve "Mekke Kapısı" adıyla ilişkilendirilmektedir.

Şekil 15: Kâbe-i Muazzam'a kapısı.³³

³³ Yukarikayalar, "Kâbe Kapısı" (24 Mayıs 2024).

Şekil 16: Beytürrahman Camii'nin mihrabı ve minber.³⁴

Şekil 17: Keuchik Leumik Camii mihrabı.³⁵

Sonuç

340

Tevilat 5/1 (2024)

Uzakdoğu takımadalarının en batı noktasında yer alan Açe bölgesi, konum itibarıyla bölgede İslam'la tanışan ilk yer olmuştur. Hint okyanusun batısında bulunması ve deniz ticaretiyle uğraşan tüccarların uğrak noktası olması, Müslüman tüccarların da bölgeye gelerek İslam'ı yaymalarını kolaylaştırmıştır. Bölgede ilk kurulan bağımsız devletin İslam devleti oluşu da Müslüman toplumun yoğunluğunu göstermektedir.

Açe'nin cami mimarisi incelendiğinde Arap ve Hint mimarisinden oldukça etkilendikleri görülmektedir. Bunun yanında yerel etkiler de kendini göstermektedir. Beytürrahman Camii'nin ilk inşasında üst örtüsünde prizma çatının kullanılmış olması, yerel kullanıma örnektir. Aynı çatının Makam Tengku Di Anjong Camii'nde de kullanıldığı görülmektedir. Camilerde soğan kubbenin Beytürrahman Camii ile kullanılmaya başlandığı görülmektedir. 1980 yılında inşa edilen Baitul Makmur Camii'nde de soğan kubbe kullanımı dikkat çekmektedir. Kemelerde de atnalı

³⁴ Nasution, *İbadet Mekânı Tasarımında Kültürel Farklılıklar - Türkiye ve Endonezya'da Camilerin Karşılaştırmalı Olarak İncelenmesi*, 163.

³⁵ Visitbandaaceh, "Masjid keuchik leumik lamseupeung kota banda aceh" (16.01.2024)

kemerlerin kullanımıyla Endülüs etkisi kendini göstermektedir. Bunun yanında yarım daire kemerler de kullanılmaktadır. İç mekânda ve avlularda beyaz rengin hâkim olduğu görülmektedir. Plan bakımından çok destekli plan şemasının kullanıldığı görülmektedir.

Açe'nin Asya takımadalarında Mekke'ye en yakın noktası olması ve diğer adaların kible yönü olması hasebiyle buraya Kâbe Kapısı anlamına gelen Serambi Mekkah adının verildiği görülmektedir. Bu isim Açe'de hâlâ kullanılmaktadır. Mekke'ye en yakın nokta olmasının yanında İslâm'ın Asya'ya buradan yayılması bu ismin verilmesinde önemli bir sebeptir. Bunun yanında birçok âlimin de buraya geldiği bilinmektedir. Âlimler, burada medreseler açarak tebliğ faaliyetlerini sürdürmüş ve Açe'nin bölgede bir İslâm merkezi haline gelmesini sağlamışlardır.

Açe'ye verilen bu isimlendirmenin yansıması mihrap nişlerinde müşahede edilmektedir. Beytürrahman Camii ve Keuchik Leumik Camileri'nin mihrap nişlerindeki düzenlemenin Kâbe Kapısı şeklinde olduğu görülmektedir. Daha önce benzeri görülmeyen bir uygulama olmasıyla dikkat çekmektedir. Bu benzerlik altın varaklı kapı, üzerindeki ayetler ve kenar kısımlardaki duvar örgüsünde görülmektedir.

Finansman / Funding:

This research received no external funding. / Bu araştırma herhangi bir dış fon almamıştır.

Çıkar Çatışması / Conflicts of Interest:

The author declare no conflict of interest. / Yazar, herhangi bir çıkar çatışması olmadığını beyan eder.

Kaynakça

- Acehtrend. "Keuchik Leumik Camii". Erişim 24 Mayıs 2024. https://cdn.acehtrend.com/files/images/wp-dsc_7163.jpg
- Anugerahkubah. "Masjid Agung Babussalam". Erişim 24 Mayıs 2024. <https://www.anugerahkubah.com/masjid-agung-babussalam-sabang-nangroe-aceh-darussalam/>
- Ceylan, Ayhan. "Osmanlı Klasik Dönemi'nde Balkanlar'da Bir Eyâlet-i Mümtâze Örneği Olarak Cezâyir-İ Seb'a-i Müctemia Cumhuri". *II. Türk Hukuku Tarihi Kongre Bildirileri*. 559-571, ts.
- Dingeç, Emine. "XVI. yüzyılda Osmanlı – Açe İlişkileri". *Turkish Studies* 5/1 (2010), 954-973.
- Dunia Masjid. "MASjid Baitul Makmur". Erişim 14 Haziran 2024. <https://duniamasjid.islamic-center.or.id/268/masjid-agung-baitul-makmur/>
- Göksoy, İ Hakkı. "Malay-Endonezya Kaynaklarına Göre Türkler ve Osmanlı-Açe İlişkileri". *Tarih İncelemeleri Dergisi* 14/1 (01 Haziran 1999), 175-187.
- Kurtulmuş, Numan. "Açe", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 1/329-332. İstanbul: TDV Yayınları, 1988.
- Nasution, Irham Walad. *İbadet Mekânı Tasarımında Kültürel Farklılıklar – Türkiye ve Endonezya'da Camilerin Karşılaştırılmalı Olarak İncelenmesi*, Kocaeli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2023.
- Özay, Mehmet. "Erken Dönemlerden Yakın Geçmişe Kadar Açe Alimlerine Kısa Bir Bakış". *M.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 36 (2009/1), 237-254.
- _____ "Açe'de Bir Türk Alimi: Baba Davud", *M.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 33 (2007/2), 169-186.
- Reid, Anthony. *Menuju Sejarah Sumatra Antara Indonesia dan Dunia*. Jakarta: Yayasan Pustaka Obor Indonesia, 2011.
- Şah, Razaulhak. "Açi Padişahu Sultan Alâeddin'in Kanunî Sultan Süleyman'a Mektubu". *Tarih Araştırmaları Dergisi* 5/8 (1967), 373-409. https://doi.org/10.1501/Tarar_0000000297
- Ünal, Sadettin. "Kâbe". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 24/14-21. İstanbul: TDV Yayınları, 2001.
- Visitbandaaceh. 24 Mayıs 2024. <https://www.visitbandaaceh.com/masjid-keuchik-leumik-lamseupeung-kota-banda-aceh-aceh/>
- Yukarikayalar. "Kâbe Kapısı". 24 Mayıs 2024. <https://yukarikayalar.wordpress.com/2017/12/14/kabenin-kapisi-ve-ustundeki-ayetler/>
- Yurdakul, İlhami. "XIX. yüzyılda Osmanlı Açe İlişkileri Osmanlı Hilafetinin Güney Asya'da Dinî- Siyasî Nüfuzu", *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, 13 (2005), 19-48.

